

trinae, ac voluntariam perduellionem, concedo. Hoc verò posteriori sensu inhumanum ac durum esse quempiam damnari nemo affirmare poterit, quin dicat inhumanum ac durum esse hominem lethalis peccati reum ejusmodi damnationi subiacere. Cùm præterea, ut ex probationibus patet, Christus et Apostoli ita docuerint, jam non est quòd quis opponere queat hoc durum esse, quin Christi ipsius doctrinam reprehendat velut injustam, ipsumque ore blasphemio arguat iniquitatis, quòd sine causâ æternas pœnas comminetur. Respiciant, redeant unde discesserunt, et jam nulla erit ratio querimonie, quòd si nolint atque idcirco æternim pereant, id sibi imputent. Quòd si impunè quisque ac pro lubitu innovare posset in rebus fidei, jam actum esset de fide ipsâ et de unitate à Christo institutâ. Quod verò attinet ad zelum et charitatem, quâ plures inter suos flagrare prædicant, jam vidimus quid censuerit S. Cyprianus, cui addimus S. Augustinum de hæretico atque schismatico voluntario scribentem: *Foris ab Ecclesiâ constitutus et separatus à compage unitatis, et vinculo charitatis æterno supplicio punieris, etiamsi pro Christi nomine virus incendideris* (1).

Ad secundum, nego, nisi contra charitatem esse quis contendat quempiam admonere de mortali periculo, si cœptum iter insistere pergat. Cæterum Ecclesia nunquam non omnium sive hæreticorum sive schismaticorum sive incredulorum conversionem ac resipiscenciam exoptat atque efflagitat enixis ad Deum precibus, eos adhortari non desinit, ipsorum ruinam luget; veritas enim nescit odisse nisi errorem, ac diligit errantes quia charitas est (2).

II. Inst.: Ad salutem consequendam satis est honestè vivere, opera misericordie in proximum exercere; et sanè Christus in extremo judicii die minimè sententiam feret in præscitos, quòd malè crediderint, sed ex eo potiùs quòd malè vixerint: *Esurivi enim, inquiet, et non dedistis mihi manducare*, etc. (3) Ergo.

Resp.: Nego ant.: Tum quia Christus apertè dixit: *Qui non crediderit, condemnabitur*, cum reliquis, quæ adduximus in probationibus. Non sufficit proinde ho-

(1) Ep. 173, l. 204, ad Donat. Presbyt. edit. Maurin.

(2) Cùm doctus quidam protestans feriâ 6 maii hebd. officii divinis nostris interfuisset, ad teneras effusasque Ecclesie catholice preces, quibus ipsa Deum orat pro catechumenis, hæreticis et schismaticis, judæis, paganis, pio quodam entusiasmo veluti extra se raptus non potuit se cohibere quin exclamaret: *Date huic infantem vivum; hæc est enim mater!* 5 Reg. 3, V. Feller. Catech. philos. § 490. n. a.

(3) Matth. 25, 42.: *Ἐπειδὴ γὰρ, καὶ οὐκ ἔδοξατέ μοι φαγεῖν.*

Hic error, quem nonnulli sapientes neoterici Protestantés velut novum proferunt, antiquissimus est; etenim Apelles hæreticus seculi II, inter cætera docebat, non esse omninò examinandam fidem; sed unum quemque in eo, quod semel imbibisset, persistere oportere; quippe eos, qui in Crucifixo spem suam collocassent, servandos esse affirmabat, dummodò in bonis operibus deprehenderentur; Euseb. Hist. Eccles. lib 5, c. 15.

nestè vivere, prout olim pagani et ipsi dicebant, testè S. Augustino, qui propterea sub hoc prætextu recusabant Religionem christianam profiteri, sed necesse præterea est vivere vitâ supernaturali, quæ per fidem unicè haberi potest: *Sine fide enim impossibile est placere Deo; et justus ex fide vivit.*

Ad prob. autem dist.: Quia Christus partialem et inadæquatam causam damnationis exposuit, concedo; totalem et adæquatam, nego. Alioquin et mœchi et ebriosi, fures, etc., imò et Hebræi et Islamitæ et idololatræ, qui recensita opera misericordie exercerent, salvarentur, quod est absurdum. Voluit itaque illis verbis Christus ostendere solam fidem sine operibus ad salutem minimè perducere, secus ac docuerit Lutherus Protestantium parens (1), sed necessaria præterea esse opera bona, ut quis salvus esse possit; dicente eodem Christo: *Qui non credit, jam judicatus est* (2).

III. Inst.: Hujus seculi sapientia æquo animo ferre non potest immania ejusmodi dictata 1º quæ Dei ipsius indignam prorsus ideam ingerunt; 2º procul proinde amandandum est istiusmodi ignorantie ac superstitionis figmentum, cum quo nec philantropia, nec mutua vivendi consuetudo, nec ipse humanitatis sensus consistere possunt (3).

Resp.: Dist. ant.: Et nos debemus componere ac temperare fidei doctrinam ad cujusque ætatis sapientiam, seu sapientia seculi debet esse fidei regula, nego; lux et sapientia Christi, concedo. Si deberemus fidem accommodare pravæ hujusmodi regulæ, actum omninò esset de fide ipsâ, imò et de præceptis Decalogi, quandoquidem nec ista ferre potest, saltem in nonnullis præceptis, mundana illa sapientia. Hanc sapientiam relinquimus Protestantibus, Rationalistis et incredulis omnibus, qui cùm sibimetipsis sint et sapientie et legis norma, possunt pro lubito mutare quod ipsis placet; nobis non alia affulget lux, quam ea, quam attulit Christus in mundum, seu in seculum; tenebris obvolutum cui olim plures restiterunt; nunc verò plures eam à se quotidie repellunt, utpote minis accommodatam ipsorum cupiditatibus, ut aliam lucem luci Christi omninò contrariam sectentur. Apostoli aliter docuerunt, aliter sensit tota antiquitas, atque ipsi Protestantés, donec nova lux philosophica ipsis

(1) Hinc receptum illud ejusdem Lutheri effatum quod ei exprobrat ipsemet Gotius: *Pecca fortiter et crede fortius.* Vid. opp. Luth. edit. Wittemb. tom 6, fol. 160, à quo dogmate, ut patet ex adducto nuper testim. Elvers prof. Gott. nondum recesserunt Lutherani, etsi omnem fidem abjecerint; imò observat Cobbet (ep. 7, § 199) hanc unicam fuisse doctrinam in quam convenerint omnes illustres reformatores Ecclesie catholice, nempe *bona opera inutilia esse ad salutem*; et sanè, prosequitur ipse, eorum vitâ ratio comprobabat sinceritatem talis professionis, quia nemo erat inter ipsos, qui carnificis manum non sibi promereretur. Et hic interim rursus notetur coherentia et unitas Protestantium ex quibus alii docent ad salutem sufficere solam fidem sine operibus, alii opera sola sine fide. Feliciter!

(2) Joan. 3, 18: *ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἔσθι κέκοιται.*

(3) Ita cit. Anonym. auct. Quelques réflexions, etc.

affulsit, ut ex dictis patet, imò ut proprium est eorum qui nullam regulam sequuntur, ad aliud extremum plures protestantes accesserunt excludendo à consecutione salutis illos etiam, qui ex invincibili ignorantia sectæ, ab illâ, quam ipsi profitebantur, diversæ adhæserunt (1).

Ad primam prob., nego. Alioquin dicendum foret ideam Dei prorsus indignam ingerere dictatum, quo adstruitur Deum æternis pœnis illum plectere, qui culpæ gravis reatu irretitus ex hac vitâ discederet, quod nemo nisi incredulus aut insanus dicit; talem verò esse ostendimus eum, qui culpabiliter hæresi vel schismati, aut incredulitati adhærens, migrat ex hac vitâ.

Ad secundam prob. pariter, nego superstitionis ac ignorantie figmentum dicendum esse dogma istud, quod apertè ad eò in revelatione continetur, atque in illo puro verbo Dei scripto, quod unicè pro regulâ habere Protestantés gloriantur. Sed ita est, quoties istud verbum Dei purum et scriptum aliquid continet quod cum istorum principiis consistere non potest, illud vel rejiciunt vel elidunt ejusmodi sapientes, quibus magis placent vana philosophiæ seu incredulitatis commenta, quam Christi doctrina. Quod attinet ad philantropiæ atque humanitatis sensum cum quo doctrina ista consistere nequit juxta adversarios, jam diluimus in responsione ad secundum.

Et hæc sunt argumenta, seu potiùs declamationes, quas solidis ad eò rationum momentis in re tam gravi opponunt sectarii, qui sic committunt negotium æternæ salutis subjectivæ suæ persuasioni; quid si deciperentur? Ipsi viderint.

PROPOSITIO XII. — *Tolerantia religiosa est impia et absurda.*

Duplex distinguitur tolerantia politica seu civilis, et theologica seu religiosa, quarum prima dici potest extrinseca, altera intrinseca. Tolerantia politica est libertas, seu facultas quam princeps vel republica tribuit civibus eam profitendi religionem, quam quisque maluerit; religiosa est expressa vel tacita

(1) Hinc Leibnitiuss fassus est « Ecclesiam Romanam longius quam Protestantés progressam non absolutè damnare eos, qui sunt extra suam communionem. » Cons. opp. Leibnit. collectio per Ludov. Dutens tom. 1 oper. Theol. Genevæ 1763. Tentaminum Theodicæ p. 1, § 96, ubi observat, quòd cùm aliàs hoc posuerit ob oculos cl. Pelissoni, perinde ac sententias plurium TT. Cathol. præsertim celeberrimi P. Friderici Spee, ipsum minimè abnuisse.

PERRONE. I.

profectio veritatis omnium religionum omniumque sectarum, quæ scilicet quilibet tenet religiones omnes aut sectas æquè veras ac bonas, hominiquè proinde omnes æquè salutare esse. Juxta istud principium nulla religio vel secta potest aliam tanquam falsam accusare ac respuere, atque inde oritur *indifferentismus*, quem vocant, erga religiones omnes utpote quæ tum veræ, tum bonæ, tum divinæ cum esse possint, perinde est unam potiùs quam aliam profiteri et sequi. Nos hic de tolerantia politica non disserimus, dantur enim nonnulla rerum adjuncta, in quibus ea non modò licita, sed etiam necessaria est.

Porrò tolerantiam religiosam impiam atque absurdam esse evincimus, 1º ex eo quòd per eam inutilis planè evaderet revelatio: si enim religiones omnes sive christianæ, sive antichristianæ æquè bonæ sunt ac salutare, ad quid Deus voluntatem suam hominibus patefecisset? Ad quid supplicia comminatus esset in eos, qui ejus resisterent voluntati? Nonne illusoria omnia ista forent? At verò, *non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur: dixit ergo et non faciet, locutus est, et non implebit* (1)?

Evincimus illud 2º ex eo quòd in tali hypothesi duæ vel plures darentur veritates sibi invicem contradictoriæ: hoc verò absurdum esse nemo non videt; etenim veritas individua est ac simplicissima, nec ipsi opponi potest nisi error et falsitas. Veritas necessariò excludit errorem et falsitatem, ut lux tenebras expellit, neque cum iis consistere ullo modo potest.

3º Ex eo quòd tunc Deus æquè patrocinaretur veritati et errori, et æquè diligeret et salvaret eos qui ipsi obsequerentur, et eos qui voluntariè et culpabiliter ipsi resisterent, rejicerentque veritates à se credendas propositas; et propterea, quod consequens est, Deus esset indifferens ad veritatem et falsitatem, ad virtutem et vitium, ad obedientiam ac perduellionem. Quod esset destruere ipsam Dei notionem, atque inducere Deum Epicuri.

4º Ex eo quòd Christus, si sermo præsertim sit de diversis christianorum sectis, auctor fuisset et revelator omnium contrariarum opinionum, quæ reperiuntur in diversis his ac propè innumeris sectis non solum divisim ab Ecclesiâ catholicâ, sed etiam intersc. Christus propterea se Deum esse et non esse revelasset; vel saltem indifferens esset ad utrumque, sive adoraretur ut Deus, sive haberetur ut simplex creatura, et sic de cæteris; ac licet ipse quidpiam docuerit, nihil ipsius referret, etsi quisque contrarium omninò doceret, ac sentiret, et hoc non ex

(1) Num. 23, 19.

(Neuf)

ignorantiâ, sed ex voluntariâ perfidiâ ac contumaciâ. Quæ quidem omnia aliaque non pauca, quæ urgeri possent, non solum falsam et impiam, ideòque in Deum contumeliosam, sed et absurdam ejusmodi tolerantiam evincunt, utpote et revelationi ac rectæ ipsi rationi contrariam.

Quod et ipsi protestantes ad hæc ipsa fermè tempora viderunt. Hinc tot ipsorum synodi, in quibus se ad invicem ejusmodi protestantismi frustula seu sœctæ anathematizabant (1); hæreticos alii alios vocabant, atque alienos à salute (ac rectè si alias unquam, hæc saltem vice et verè); hinc antiquioribus prætermisissis, anno 1828, in Hiberniâ celebrata est synodus à presbyterianis, in quâ proscripti sunt novi Ariani atque Unitarii, ac nova proinde inter ipsos scissio facta est (2). Neque his contenti, ut capitalis criminis reos Protestantes passim insectati sunt eos, qui diversa à propriâ sectâ sensa profiterentur. Innumera suppeditat historia protestantismi exempla eorum, qui sic vexati, dilaniati ac combusti etiam sunt (3). Loquor porrò de Protestantibus à Protestantibus ipsis neci traditis. Nam quod attinet ad Catholicos, notum est protestantissimum, nullâ sectâ exceptâ, constans et atrox bellum à suis inenabulis movisse adversus Catholicos, quod adhuc in diversis eorum provinciis perdurat, non obstante systemate nuper ab ipso inducto de tolerantia universali, quæ ita semper intelligenda est, ut excipiantur Catholicis, quos adhuc non pauci Protestantes profitentur se odio habere, et factis reipsâ ostendunt (4). Quorsum verò hæc omnia, quorsum apud eos

(1) Jam plura superius documenta dedimus. Consul. Bossuet, l. c.

(2) Revue cathol. 15 fév. 1850. Irlande, synode d'Ulster.

(3) Recolantur exempla paulò ante prolata.

(4) Non solum antiquitatis sed et inpresentiarum protestantes profitentur intolerantiam adversus Ecclesiam catholicam. Sic enim legitur in op. Lichtblicke von Protestanten, etc., id est: « Lumina à protestantibus agnita, vel novissimæ confessiones pro veritate factæ ab ipsius adversariis per doctorem Fr. Brenner. » Bambergæ 1850. p. 44. « Si protestantes nullibi jam sunt concordés, in Religionem catholicam uniuntur, communem rem esse constituunt illam à se arceat atque impugnare; ipsique quamvis liberalissimi, in aciem se sistunt, ut pugnam plenius inflamment, dirigant, atque præliantur. » Et sanè in folio litterario Jenæ 1820, num. 41, 43: « Sincerus protestans, dicitur, non potest indifferens esse, si quis confessionis suæ particeps infidelis evadit (id est, catholicus fit); talem moralem corruptionem oportet cum irâ et indignatione omnis immoralitatis considerare. » Et Dr. Krug. in op. Die Kirchenverbesserung, etc., id est: « Ecclesiæ melioratio (reformatio), seu pericula protestantismi. » Lips. 1826, protestantibus principibus aelamat: « Protegite potentis brachio vestro libertatem evangelicam tantâ cum difficultate acquisitam. » Sic Dr. Espe in op. die Hoffnung des sieges, etc., id est: Spes victoriæ protestantismi in innovatâ pugna cum rom. Ecclesiâ, Lips. 1827. « Vincendum nobis est, inquit; hoc, amici, verbum signale omnium sit, qui ex persuasione nostrâ adhærent Ecclesiæ, quando vel per verbum, vel si nos cogunt, per factum contra adversarios in arenam descendamus. » Finem verò huic declamationi seu diatribæ imponit jurejurando aeternæ pugnæ adversus Romanam doctrinam; quod

zelus proselytismi et missionum, si omnes religionem, æquè bonæ sunt ac Deo eadem ratione sunt acceptæ, vel si saltem Deus indifferens est erga quameumque professionem? Si quilibet salvari potest in suâ, ut aiunt, confessione, quare igitur ipsi solliciti sunt de propriâ augendâ sectâ, et eos acriter persequuntur, qui ad catholicam Ecclesiam redeunt? Velint igitur nolint protestantes, et dictis et factis ostendunt, se saltem in praxi aliter omninò tenere, conscientia scilicet oblectante, quæ dictat impiam ac absurdam esse ejusmodi tolerantiam religiosam, quam nunc ipsi comminiscuntur.

Atque ex his inferitur I. Tolerantiam religiosam universalem certam afferre perniciem omnibus religionibus, quas, dum supponit æquè veras esse, hoc ipso declarat omnes æquè falsas vel saltem dubias.

Inferitur II. Tolerantiam ab iis solum propugnari posse, qui nullam vel religionem vel fidem habent, nempe ab Atheis, Deistis, Protestantibus, qui cum nunquam in incerto non sint, quierunt, per hanc persuasionem, quamdam conscientie tranquillitatem ac pacem, quam aliter obtinere non possunt; et sanè à protestantibus præsertim proclamari hæc tolerantia cœpta est, postquam rationalismus ac nova philosophia apud ipsos invaluit, quæ omnem revelatam religionem à medio tollit. Hinc demum eam inierunt veluti societatem in quâ recudere, ut ita dicam, trium præcipuarum Ecclesiarum, seu priorum emendatorum Lutheri, Zwinglii atque Calvinii, reformationem nisi sunt.

Inferitur III. Pacem et tranquillitatem, quam indifferentistæ, seu tolerantes sectantur, non esse veram animi quietem, sed languorem soporemque vix aut ne vix quidem ab ipsâ morte dissimilem: placet nempe istis tenebræ, aut saltem non displicent mors et exitium: placet ipsius mortis ac sepulchri tranquillitas: atque his quidem mentis animique morbus eò sanè gravior atque insanabilior est, quò magis negligitur, ignoratur et latet. Quid enim agas cum homine, qui sanari renuit, qui agrotare se negat, qui, imminente jam morte, incolumem se ac tantum non immortalem arbitratur? Desperata est plaga ejus, ut Michææ verbis utar.

Inferitur IV. Talem potissimam causam esse, cur omnes sive deistæ, sive sectarii adeò abhorreant ab unanimi catholicorum voce: *Extra Ecclesiam catholicam nulla salus*. Lethifero siquidem somno correpti nolunt ab hoc, quem amant, sopore expergefieri; hinc veluti

per subsequens *amen* confirmatur. Hoc verò scriptum coronâ donatum est. Omitto quæ in novissimâ herolinensi *Agenda*, seu liturgia leguntur, ne nimis sim. Interea ex his habetur specimen odii perpetui protestantismi in Ecclesiam catholicam. Nec mirum; aliter enim esse nequit.

Dum verò vel hic vel alibi de odio Protestantium aut sectarum in Ecclesiam catholicam verba fecimus, intellectum id volumus de spiritu, ut præfertur, secta, non autem de singulis individuis. Nec enim abnuimus non deesse inter sectarios ipsos sive ex privatiis sive principibus viris eos, qui catholicos colant, ac omni comitate etiam ac favore prosequantur.

ii, qui non tam mente quàm corpore agrotant, ipsi medico irascuntur, non aliter isti, dum unanimiter nunc tolerantiam religiosam proclamant, catholicos indignantur, eosque acriter persequuntur, eò quòd in eandem sententiam minimè conveniant. Non tamen ideò ab hoc pietatis officio desistere debemus, sed potius quasi tuba extollere vocem nostram: hæc enim vox dum illos, licet invitè, turbat et anxios tenet, potest fortasse ipsis salutare pharmacum præbere. Dubium enim et conscientie turbatio in iis, qui errorem sectantur, solet esse primus ad veritatem gradus. Dolendum planè vehementissimè, quòd nonnulli neoterici scriptores, nescio quo falsæ pietatis obtentu, vel inani spe ducti, in iis præsertim regionibus in quibus maximè malum crevit ac præstantissimo remedio opus est, vix audeant apertè hoc fidei nostræ dogma tueri; imò illud ita infirmare contendunt, ut omnem vim suam amittat (1), ex hæc porrò pessimâ agendi ratione fit, ut isti protestantes nullum percipiant emolumentum ex ejusmodi temperamenti, veritas potius prodatur, et vacillantes catholici in extremi exitii periculum adducantur (2).

Difficultates.

I. Obj.: Deus delectatur rituum et cæremoniarum

(1) Inter hos non infimum locum obtinet Franc. Oberthur in suâ ideâ bibliâ Ecclesiæ Dei, Solisbaci 1828, in quâ, vol. 1, p. 1, hæc leguntur: « Quo pertinet quòd hodiè magis, quàm olim, plurimi christianorum gravem experiantur luctum inter sensum humanitatis, nunc multò, quàm aliàs, acutiorem, dissidentes in religionis theoriâ, ac diversarum Ecclesiarum vel confessionum, ut vocant, homines excusantem, atque ab omni, quem inde contraxisse videri possent, reatu absolventem; et ex alterâ parte inter conscientiam, illum in publicis fidei symbolis articulum: *Extra Ecclesiam non est salus*, metuentem. » Cui quidem luctu: novâ, quam ipse aperuit, viâ, consulere se posse arbitratus est: p. 65, scribit Apostolum docere « ut salutem quis adipiscatur, non interesse, cujus Ecclesiæ sit membrum, sed quàm justus; » p. 68: « Fidem verò... scripturâ monente interpretatur esse religionem sinceram hominis; » p. 79, « profitetur consilium suum hoc esse ut pharisaisimo occurrat, quo quis confidit salutem obtinere per solam professionem externam suæ religionis, cæterosque despiciere, qui alieni sunt à propriâ sectæ communi; » p. 100, repetit Ecclesiæ unitatem 1° ab uno fundatore ecclesiæ J.-C. 2° Ab uno totius Ecclesiæ fundamento, Apostolorum doctrinâ. 3° Ab uno externo ejusdem professionis communi symbolo, baptismo. Quo sensu quilibet secta possit sibi vindicare unitatem. Hoc opus à capite ad calcem scætet doctrinis novis, erroneis, depromptis magnâ ex parte à protestantibus. Quid mirum proinde si auctor in proœmio ad cit. 2° editionem, p. 10, jactet elogia, quæ suæ huic lucubrationi tribuerunt relationes, quæ à Protestantibus Gotingæ scribuntur? Et sanè sæpius citatum ac laudatum hoc opus est à scriptoribus protestantibus, biblicis et rationalistis.

Sic pronari non possunt, quæ in hanc sententiam habet Marianus Dobmayer in suo Systemate theologiæ catholice. Solisbaci 1811, t. 4, p. 195.

(2) Hæc enim ratione fit ut timore depulso, ipsi transeant ex unâ in alteram communionem, ac si ageretur de transitu de unâ in aliam scholam aut academiam: quemadmodum non pauca luctuosa exempla testantur infirmorum scilicet quorundam catholicorum.

quibus colitur varietate, quemadmodum homines fructuum et florum in hortis, principes officiorum et ministrorum multitudine in regis ædibus, vel imperatores multarum urbium ac gentium multiplici obsequii genere gaudent. Ergo.

Resp.: Nego aut. in sensu adversariorum; ut enim una veritas, ita una est vera religio, cui superstitio è regione adversatur, ut error opponitur veritati. Jam verò Deus, qui veritas est, errore et falsitate delectari nequit, nec proinde diversitate religionum. Diversitas florum in hortis, et officiorum in ædibus principum nullam arguit oppositionem, sed mirifica est in eundem finem conspiratio. Sic etiam diversum obsequii genus potest imperatori placere, si ea obsequii varietas componi possit cum obsequio ipso, secus verò si pugnet. Atqui veritas cum errore, religio cum superstitutione componi nequeunt, quemadmodum non componitur contemptus cum obsequio, obedientia cum contumaciâ (1).

II. Obj.: 1° Publica tranquillitas postulat, ut quisque patriam religionem sequatur; 2° nam, si secus agat, nec reipublicæ, nec principum legibus præstabit obsequium; 3° hinc multa bella, seditiones et clades catholicorum intolerantia peperit. 4° Quòd si religio patria colenda non est, si unica est christiana Religio, in quâ salus obtineri possit, ergò crimen est pœnâ æternâ dignum, quòd quis fide et revelatione careat, de quâ nihil unquam audivit (2). Quòd cum absurdum sit, sequitur 5° eum, qui falsam religionem profitetur, quam veram putat, tum culpâ liberum esse, tum Deo placere posse, non secus ac illum qui veram religionem profitetur; Deus enim ex intentione operantis judicat omnes. In omnibus proinde religionibus Deus æquè coli potest, ac salus æterna obtineri (3).

Resp. 1° ad primum: Posse ejusmodi argumentum adversus Deistas retorqueri et adversus omnes hæreticorum antesignanos seu primos reformatores: publica tranquillitas postulat, ut nemo agat et scripta in lucem emittat contra religionem patriam; ergo Deistæ, ac primi protestantes, qui tot scripta edidèrunt contra patriam religionem seditiosi fuerunt, et in Deum ipsum peccarunt.

Resp. 2°: Directè dist. ant.: Publica tranquillitas postulat, ut quisque religionem patriam sequatur, si vera sit, concedo; si falsa, nego. Nunquam enim debent homines assentiri mendaciò; nec principes jus ullum habent præcipiendi falsam religionem, cum ipsi præsertim ad veram religionem complectendam teneantur (4). Cæterum licet nemo possit religionem

(1) Cons. Segneri Incredulo senza scusa, p. 2, cap. ult.

(2) Rousseau Emile, t. 3.

(3) Ita Baylius in comm. phil.

(4) Peropportunè hoc animadvertit The catholic miscellany Jun. 1826. Tabula ibi apponitur mutationum in religionis professione quibus subiacere debuit Henricus Jenckins in provinciâ Eboracensi sectando religionem præscriptam à legibus civilibus cum quibus unum ferè ac idem est facta. Henricus Jenckins ortus an. 1501, vivere desiit an. 1670, cum vixisset an.

scilicet suscipere, etsi illa humanis legibus præcipere-
retur, ac prohiberetur vera religionis professio, pax
tamen servanda est, nec ordo publicus perturbandus:
sola in ejusmodi casibus resistentia quæ passiva di-
citur, est opponenda, prout religio docet, ac primi
Christiani in praxim deduxere (1). Quod si fiat, nullum
tranquillitati publicæ detrimentum affertur, etiamsi
falsa patria religio non observetur.

Ad secundum, dist.: Is reipublicæ legibus obse-
quium denegat, quia nec potest obsequi, nec tenetur,
concedo; secus, nego. Tales enim leges sunt essentiali-
ter nullæ, Deo enim opponuntur. Tunc enim quispiam
homini obedire tenetur, ubi Deo ipse contraria non
præcipit; oportet enim Deo magis obedire quam homi-
nibus aliquid contra Deum præcipientibus.

Ad tertium, dist.: Et ista bella, seditiones, cædes
ad summum exorta sunt ex intolerantiâ civili; trans-
cat. Ex intolerantiâ religiosâ, nego. Si quid enim pro-
baret adversariorum argumentandi ratio, evinceret
nonnulla esse et locorum et rerum adjuncta, in quibus
toleranda est à principibus seu reipublicæ moderatori-
bus religionum diversitas, quod minimè diffitemur;
quanquam bella et seditiones, de quibus adversarii
loquuntur, aliam omninò causam à religione diversam
habuisse suo loco ostendimus (2).

Ad quartum, nego sequelam. Perperam siquidem
colligit Rousseavius culpam in eo esse, quòd quis fide
et revelatione destitutus sit, de quâ nihil unquam au-
divit. Nam juxta catholicæ Ecclesiæ doctrinam, si
quis ignorantia invincibili veræ fidei laboret, is neque
in culpâ est, neque propterea pœnæ obnoxius. Deus
enim impossibilia non jubet. Hinc theologi docent in-
fidelitatem negativam non esse peccatum (3).

Ad quintum, dist.: Quam veram putat invincibili-
ter, concedo; vincibiliter, nego. Quare rursùm nega-
mus Baylii sequelam: Ergo in omnibus religionibus
Deus æquè coli potest; alioquin sequeretur Deum æquè
coli sive ab iis, qui humano sanguine et obscenitatis
ritibus falsa numina colunt, sive ab iis, qui legitimum
cultum vero Deo exhibent, quod tamen adeò horren-

169, ab an. 1504 usque ad an. 1554, sub Henrico VII,
et Henrico VIII, an. 55; catholicis ab an. 1554 ad
an. 1547, sub eodem Henrico VIII, an. 45, partim ca-
tholicis, partim anglicanis ab an. 1547 ad 1553, sub
Eduardo VI, an. 6, anglic. ab an. 1553 ad 1558, sub
Mariâ, 5 an. cathol. rursùm ab an. 1558 ad 4 an. 1649,
sub Elisabethâ, Jacobo I, et Carolo I, an. 91, anglic.
ab an. 1649 ad an. 1653 (interregnum) fanaticis. Ab
an. 1653 ad an. 1660 sub Cromwel an. 7, presbyte-
rianis; demùm ab an. 1660 ad an. 1670, sub Carolo II,
annis 10, anglicanus. Id est, debuit octies mutare reli-
gionem; quod si id non est ludere in negotio salutis,
ac Deum et homines contempnere, profectò quid sit
nescio. Tale porrò esset principium Rousseavii

(1) Illustre hujus agendi rationis præbuerunt exem-
plum milites christiani sub Juliano Apostatâ, qui licet
cicerent faciliè futuros se totidem victimas superstitionis
hujus imperatoris, si victor è Perside redisset, at-
tamen fortiter alacriterque pugnabant adversus impe-
rii hostes.

(2) P. I, n. 367

(3) Recolantur quæ superius allata sunt ex propo-
sitionum Itali proscriptio, S. Augustino, etc.

dum dictu est, ut ipsorum incredularum aures of-
fendat.

III. Obj.: 1° Quilibet videtur admittere religiones
omnes veras esse hoc sensu, quòd ipsæ sint totidem
idiomata, quibus creatura infirma exprimit obsequium,
gratum animum et amorem suum erga dominatorem
universi. Quæcumque demùm sit ipsius ignorantia
vel barbaries, quicumque sint errores, in quibus illius
mens obvolvitur, ipsius obsequium semper ad Deum
dirigitur; semper Deus totius universi ille est, qui il-
lud recipit, quocumque nomine id ipsi offeratur. Gen-
tes silvestres ac barbaræ agnoscunt actionem Dei in
fulgure, quod iram et minas patefacit, benevolentiam
in pluvîâ, quæ campos fecundat, providentiam in fe-
bri, quæ vires debilitat, atque in cortice perianâ medi-
cinali, quæ eas restituit. Quærent hunc Deum, ac pu-
tant se eum invenisse in tuguriis suis, vel intra pro-
ximam silvam. Sæpè in saxo informi, in arboris trunco,
in ave arbitrantur eum invenisse. Stolidè profectò
ipsæ decipiuntur; attamen dùm ad hæc objecta con-
vertunt preces, ens invisibile mente revolvunt, vel ens
cujus actio est invisibilis, magis potens quàm homo sit,
quod remuneratur vel punit, ejusque protectionem
implorant. Sed hoc esse solum in mundo est. Ita qui-
dem Sismondi (1), cui consonat Benjaminus Constant,
dicens: 2° « Omnes cultus diversi exprimere non de-
bent nisi sensum omnibus communem (2). » Ergo.

Resp. ad primum, dist.: Si invincibiliter ignorent,
quali obsequio Deum honorare debeant, concedo;
si Deus manifestaverit modum, quo velit honorari,
illisque innotescat, nego. Certè si Deus non manife-
stasset voluntatem suam circa modum quo coli ab
hominibus velit, quæcumque demùm ratione homo
exprimat venerationem suam et obsequium creatori,
dummodò cum rectâ ratione non pugnet, rectè fun-
gitur munere suo. Ast si homini innotescit hic modus,
quem Deus præscripserit, jam ipse non potest pro lu-
bito suo Deum colere; alioquin fieret inobedienciæ
reus. Quare jam concidit tota superstructa moles
illius argumenti, seu potius poetice descriptionis,
quam subdit Genevensis hic auctor. Silvestris enim
ac rudis ille homo, quem sibi fingit quærentem Deum
suum in tugurio, vel silvâ, etc., est esse, ut ita dicam,
abstractum, ac difficile est, imò impossibile, ut si ejus-
modi homo cæterorum utitur consuetudine, non pos-
sit deprehendere errorem suum, vel lux saltem aliqua
ei identidem interiùs non affulgeat, Deum creatorem
universi non esse vel truncum vel saxum, ac si sincerâ
mente, et prout oportet, Deum quærit, Deus certò
præstò illi erit, internâ saltem illustratione ad eum
erudiendum, ne in tam turpem idololatriam corruat.
Hinc receptum illud adagium in scholis: *Facienti
quod in se est Deus non denegat gratiam*. Quare tam
rudis ignorantia quæ invincibilis sit, vel non datur,
vel diuturna saltem non erit. Hinc diversum tulit judi-
cium Apostolus Paulus circa ritum seu cultum idolo-

(1) In Revue encyclop. Paris 1826, Janv. art. opin.
religieuses.

(2) De la religion, etc., lib. 1.

laticum, eosque, qui mutaverunt gloriam incorrupti-
bilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis,
et volucrum et quadrupedum et serpentium (1); nec sufficit
ut cultus interpretativè, ut aiunt, referatur in Deum
unicum et verum, nisi id ex ignorantia inculpabili fiat,
si tamen dari posset, sed requiritur, ut apertè atque,
ut loquuntur scholæ, formaliter in verum Deum diri-
gatur; aliàs vel ipsa turpissima idololatria, quæ victi-
marum sanguine vel obscenitatis ritibus sordescit, in
Deum dirigeretur, eumque coleret ac honoraret.

Ad secundum, dist.: Diversitate accidentali et in-
nocuâ, concedo; essentiali ac perniciosâ, nego. Omnia
ejusmodi systemata à Protestantibus vel incredulis
excogitata evanescent, si leniciniò verborum, quibus
concinnta sunt, expolientur.

Inst. 1°: Christianus sibi conscius suæ fallibilitatis
nunquam vi adiget cæteros ad propria sensa admit-
tenda; id enim non aliud esse arbitraretur, nisi ipsos
in æternas pœnas conjicere: nonnisi invito animo
poterit à propria communione eos repellere, qui, ipso
fatente, forsitan meliùs et rectiùs, quàm ipse, sentiunt,
quosque fortè Jesus ipsi præfert. Semper reverebitur
sensus fratrum suorum, nunquam eos ut hæreticos
habebit, nunquam odio prosequetur, nunquam ob
ipsorum fidem rejiciet. Ita minister Genevensis Chas-
tel, qui præterea refert 2° Ecclesiam Genevensensem de-
clarasse, vere christianos esse eos omnes, qui admit-
tunt Deum, Jesum Christum et Scripturas (2); hinc
subdit: 3° Omnes reformati, quicumque demùm sit
modus quo interpretantur Scripturas, debent se con-
siderare ut fratres, repellere à se anathemata, schi-
smata, controversias, ac se invicem in Christo ut
fratres diligere ac revereri. 4° Quod attinet ad catho-
licos, si nos eos à communione nostrâ rejicimus,
non propter ipsorum dogmata vel ritus id facimus,
sed tum propter spiritum intolerantiæ, quam profi-
tetur ipsorum Ecclesia, tum propter eorum depen-
dentiam ab auctoritate humanâ, etc. (3). Ergo.

Resp. ad primum: Dist.: Christianus protestans,
concedo; catholicus, nego. Certè nullum jus habet prote-
stans, si velit sibi esse consentiens, ac fidelis principio
reformationis, cæteros erroris accusare, vel repellere,
vel anathematizare, fidei confessionem exigere, etc.,
cùm omnes et singuli Protestantes eodem jure gau-
deant, quibus

Quilibet audendi semper fuit æqua potestas;
quòd si secus fecerunt eorum majores, violârunt ejus-
modi jus, prout violavit omnium primus Calvinus di-
gnus eorum parens dùm igni damnavit Servetum, eò
quòd hoc jure uti voluerit, licet admiserit et ipse
Deum, Jesum Christum, et Scripturas, ac proinde verus
esset Christianus juxta declarationem Ecclesiæ
Genevensis; quod pessimum exemplum cæteri refor-
mati secuti sunt usque ad hanc epocham, in quâ pri-

(1) Rom. 1, 23. Καὶ ἠ) ἀξάν τὸ δόξαν τοῦ ἀθάρατου Θεοῦ
ἐν ὁμοιωματι ἀνόνος φαντασίου ἀνθρώπου, καὶ πεπειθῶν,
καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν.

(2) Op. cit. de l'usage des Confessions, etc., p. 81
et p. 106.

(3) Ibid.

mum totum systema protestantismi ejusque spiritum
agnoverunt. Ipsi propterea gratulari debemus. Ast
Catholicus, qui ab auctoritate infallibili instituitur,
ejusmodi commixtiones ac fœdera, quæ erroris tan-
tùm propria sunt, nec facere nec inire potest, alio-
quin jam non Catholicus.

Ad secundum. Quæ ecclesia Genevensis rursùm
jure suo usa est in hæc declaratione, et emendavit
suos emendatores; non longè abest forsitan illud
tempus, quo eadem ecclesia declarabit Christianos eos
etiam, qui rejiciunt Scripturas, ut plures jam refor-
mati faciunt, ut ex dictis suo loco patet. Islamitæ ex
declaratione Ecclesiæ Genevensis veri christiani sunt,
nam et ipsi admittunt Deum, Jesum Christum (ut ma-
gnum prophetam sicuti Ecclesia Genevensis), et ex
parte saltem, scripturas. Magnam amplitudinem per
hanc declarationem Ecclesia Genevensis adeptæ est.

Ad tertium. Concedimus totum, sed interea peti-
mus à ministro Chastel, num suis irenicis, quo no-
mine volunt appellari, congruere possint, quæ de
hæreticis sui temporis scribebat Tertullianus: « Pacem
quoque, ait ipse, cum omnibus, miscent. Nihil enim
interest illis licet diversa tractantibus, dùm ad unius
veritatis impugnationem conspirent (1); schisma
est unitas ipsis (2). » Adeò verum est hæreticos,
seu protestantes omnium seculorum eodem spiritu
duci!

Ad quartum, dist.: Quin tamen propterea Catholici
conquerantur, concedo; quasi conquererentur, nego.
Non debet adversarius noster cum suâ Ecclesiâ Ge-
nevensi sollicitus esse de catholicorum sensu propter
ejusmodi communionis denegationem. Nam cum Ca-
tholici nec quærunt, nec ambiunt, atque utpote inte-
olerantes etiam ultrò oblatam respuerent, ut humanæ,
quam ipse vocat, auctoritati subesse pergant.

Inst. 1°: Ast religio non est dogma: ipsa consistit
in relatione hominis cum Deo suo, minimè verò in
illâ Dei notione, quam sibi quisque efformat, vel in
verbis, quibus eam exprimit. 2° Religio est quædam
animi affectio, non autem scientia; ipsa enascitur ab
expressione amoris (3). Ergo.

Resp. ad primum, dist.: Ita tamen ut dogmata
credenda proponat, concedo; secus, nego. Religio uti-
que in se non est nisi moralis virtus, quæ hominem
inclinat ad Deum debito cultu prosequendum; at ob-
jectum istius cultus sunt etiam dogmata, quæ Deus
revelavit ac credenda proposuit. Qui enim renuit fidem
Deo revelanti ac per Ecclesiam revelationem propo-
nenti adhibere, iste Deum profectò, ut deest, nullâ
ratione colit; atque in hæc fide præcipuè consistit
tanquam in suâ radice ac fundamento tota relatio,
quam homo habet cum Deo suo, qui veram sui notio-
nem homini manifestavit, et ut plurimùm verba quibus
eam exprimat.

Ad secundum, nego. Hæc siquidem animi affectio

(1) De præscript., c. 44.

(2) Ib. c. 42.

(3) Sismondi, l. c.

non est nisi fructus, et effectus quem religio producit, non autem religio ipsa. Notiones rerum confundi non debent, alioquin oriatur confusio. Sic expressio amoris non est nisi affectus, quem inspirat ipsa religio, non verò ab ipsa enascitur religio, quæ absolutè stare potest absque ejusmodi expressione.

IV. Obj. : Deus ipse commendat tolerantiam religiosam; 1° Deus enim, inquit Salvador (1), creare voluit cælum ac terram in bonum omnium hominum. 2° Fœdus inivit cum Noe cunctorum hominum parente. 3° Moyses neque allexit neque impulit unquam socerum suum ad relinquendos deos suos; 4° bona Noemi dicebat nuribus suis: « Itē, revertimini ad populum vestrum et ad Deos vestros (2); » 5° legati Jephthe loquuntur non sine veneratione de Kamos Ammonitarum Deo (3); 6° Michæas progressum est eò usque, ut ratione formali ac positivā præventiaverit tempora tolerantia generalis: « concident (populi) gladios suos in vomeres... non sumet gens adversus gentem gladium... quia omnes populi ambulabunt unusquisque in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine (Jehovah) Dei nostri in æternum et ultra. » Conf. Is. 2, 4. Ergo.

Resp.: Nego ant. Ad primum, dist.: In bonum omnium hominum creare voluit cælum et terram, ut omnes homines, tantis beneficiis per eum cumulati, eum colerent ac digno obsequio et amore prosequerentur, concedo; ut sic ostenderet sibi placere tolerantiam religiosam, id est, omnium superstitionum fœdissimarum cultum eumque probare, nego. Quis enim tam stultum nefas in animum inducat suum nisi atheus? Si quid valeret hoc argumentum, sive inductio Judæi philosophi Salvador, id etiam sequeretur, quòd nempe Deo placeant homicidia, furta, blasphemia, flagitiaque omnia, in quæ homines scelesti facillè adeò prolabantur, cum et pro ipsis creaverit Deus cælum et terram, et plure faciat super justos et injustos. Attamen adversarius noster id etiam præ oculis habeat, Deum nempe creasse pariter paradisum et infernum, ut pro meritis post præsentem vitam decerneret vel præmia vel pœnas. Deus quidem vult ex animo omnes homines salvos fieri, atque ad agnitionem veritatis venire; quòd si homines desciscunt, si malunt cupiditatibus indulgere, et colere opera manuum suarum, et veri Dei, qui fecit illos, oblivisci, etsi creaverit pro ipsis etiam cælum et terram, æternum tamen, nisi respiciant, à Deo punientur.

Ad secundum, dist.: Quatenus nunquam ampliùs diluvio esset homines perditurus sicut priùs, concedo; ad coonestandam tolerantiam religiosam, nego. Quin potiùs, ne vera religio oblivioni daretur, vel humanis commentis corrumpetur, elegit sibi Abraham ejusque posteritatem in populum peculiarem, cui commissam voluit revelationem suam, donec veniret plenitudo temporis, in quâ gentes ab erroribus revocarentur ad veri Dei cognitionem

(1) Hist. des institutions de Moïse, p. 120.

(2) Ruth c. 4, 15.

(3) Jud. 11, 24.

et amorem; quod suo tempore ostendemus (4).

Ad tertium, dist.: Nunquam allexit neque impulit socerum suum ad relinquendos deos, quos non habebat, concedo; quos habebat, nego. Jethro enim erat cultor, imò sacerdos veri Dei, cui in deserto obtulit holocausta et hostias, ut patet ex libro Exodi (2). Non poterat proinde Moyses eum impellere ad falsos deos relinquendos. Cæterum quòd non impulerit etiam ut sese cum populo Israel conjungeret, ac proinde profiteretur cultum Mosaicum, hoc falsum est, ut rursùm patet ex lib. Numerorum, c. 10, 29-31, ubi et semel et iterùm eum invitavit, multa bona ei promittens. Judaicane an potiùs philosophica est hæc fides integerrimi? illius Salvador?

Ad quartum, nego prout profert Salvador, nunquam enim dixit Noemi: *Itē, revertimini ad populum vestrum et ad Deos vestros* (3), sed solum: *Revertimini, filia mea, et abite*; cum verò discessisset ab eà Orpha, altera ejus nurus, dixit Noemi ad Ruth: *En reversa est cognata tua ad populum suum et ad Deos suos, vade cum eà*, ita ut sensus sit: *Vade et tu in terram tuam, prout et illa perrexit, quæ quidem profata est Noemi, ut interpretes passim exponunt, ad explorandam Ruth constantiam atque animi propositum* (4). Quid igitur ibi habetur, quod vel innuat tolerantiam religiosam.

Ad quintum, dist.: Id est, ad mentem Ammonitarum ac Moabitaram, concedo; ex mente Jephthe qui non credebatur nisi in verum Deum, nego. Ut si nos argueremus adversus Islamitam ac diceremus: Si tuus propheta Mahumedes hoc tibi præscripsit, etc., numquid hinc sequeretur nos habere Mahumedem, ut verum prophetam, vel de eo loqui non sine veneratione? Non puto. Talis verò est sensus legatorum Jephthe (5).

Ad sextum, nego. Imò contrarium omninò vaticinatur, sensus enim est: Etsi omnes gentes ambulent in vanitate sensus sui, falsos deos vel idola colentes, nos tamen semper ambulamus et ambulabimus in nomine Jehovah Dei nostri; en quomodò verbà Michææ vertit Rosenmuller, qui interdum ab eo in medium profertur: « Nam omnes populi ambulabunt in nomine Dei sui, nos verò ambulamus in nomine Jehovah, Dei nostri in perpetuum et æternum (6); » qui præterea sic pergit exponendo sensum propheta: « Id est, quòd Jehovah vobis spem faciat tam præclare restitutionis, oportet vos bono animo stare, et hæc promissione fretos pergere in vero ejus cultu, utcumque aliæ gentes suis diis serviant, et in suis superstitionibus superbiant; » consonat

(1) In tract. de Incarnatione.

(2) C. 18, 12.

(3) Sic enim Salvador refert verba Noemi: *Allez, retournez à vos peuples et à vos dieux*; jam verò etiam si recederentur à versione vulgatâ, hebraica veritas ita se habet: *שובה ברת לך*

(4) Ita exponunt non solum interpretes catholici, à Lapide, Tirinus, Calmet, etc., sed ipsi protestantes, ut videre est in criticis sacris ad h. l.

(5) Ita pariter hæc textum exponunt cit. interpretes.

(6) In h. loc.

Chaldaeus paraphrastes, qui sic reddit citatum verbum: « Etenim omnes populi ambulabunt juxta id, quod idola colunt; nos verò confidimus in verbo Jehovah, Dei nostri, in seculum et in secula seculorum (1). » Hæc ignorare non poterat Judæus auctor; ubi igitur est formalis, imò *formalissima*, ut ipse loquitur, et positiva prædictio futuræ alicujus tolerantia generalis (2)? Quare verò proferat auctor Isaiam, cap. 2, 4, non video, cum ibi nec syllaba nec iota habeatur ad rem suam.

Inst.: Intolerantia civilis nullo modo distingui potest ab intolerantia religiosa. Dux enim hæc intolerantia sunt prorsus indivisibiles: impossibile siqui-

(1) Ibid.

(2) En verba auctoris: « Il va jusqu'à prophétiser de la manière la plus formelle et la plus positive les temps de la tolérance générale: un jour tous les peuples cesseront de combattre, et prendront plaisir à la paix; chacun marchera en invoquant le nom de son Dieu; Israël toujours le nom de Jehovah. » Perfrictæ frontis sunt ii, qui fidem omnem abjecerunt.

dem est pacificè vivere cum iis qui tanquam inimici Dei habentur (1). Ergo.

Resp.: Nego ant. quoad omnes partes. Non solum enim distingui possunt dux istæ intolerantia, sed distingui omninò debent, ut distinguuntur et differunt inter se objectum temporale et spirituale. Regis enim seu magistratûs qualiscumque est pœnas in delinquentes contra incolumitatem reipublicæ decernere, vel eas infligere. Religionis est declarare eos, qui culpabiliter falsitatem vel errorem sectantur, extra viam salutis esse, et eos interea non solum pati, sed amare, iis benefacere, atque omnimodè eorum salutem procurare ad exemplum Christi et Apostolorum qui non solum pacificè vixerunt cum iis, qui pervicaces in suis erroribus erant, sed omni beneficentia argumento eos persecuti sunt, ut eos sibi conciliarent. Eò magis quòd nos semper lateat, num isti aliquando non sint reversuri ad veritatem, ac respiciant. Quandiù vivunt, juvat spem aliquam alere de eorum conversione; quod non rarò feliciter habet exitum.

(1) Ita Rousseau, Emile, liv. 4, t. 5.

CONCLUSIO.

Ex iis, quæ hucusque disseruimus, primum est colligere totum christianæ religionis systema in auctoritate fundari. Deus enim ita disposuit, ut homo, qui limitibus circumscriptus est, ac errori obnoxius, rationem suam subieceret ipsius auctoritati; quare non contentus revelare veritates, quæ intra rationis ac naturæ fines continentur, revelavit præterea veritates, quæ humanæ mentis aciem atque obtutum superant, ut homo disceret munus sibi incumbere subjiciendi propriam rationem in iis, quæ ad fidem ac religionem pertinent, atque Deum statuisset mundum salvare per fidem.

Donec veniret plenitudo temporis, extraordinaria providentia, ut vidimus, ipsemet prospexit revelationis suæ incolumitati atque integritati (1). Ac cum

(1) Prout fatetur ipse Limborchius, etsi socinianus, in sua *Amica collatione cum erudito Judæo*, nempe Orobio. Cum enim Orobius in tertio scripto objecisset: « Nunquam tot difficultatibus, dubiis et variis intelligentiis obnoxium fuisse verbum Dei quam sub evangelio; in ecclesia Israelis nullas enatas sectas, nisi jam depravato sæculo, et de rebus ad legis essentiam non pertinentibus; » respondet Limborchius ad istud secundum punctum: « Quod ecclesia israelitica in principio variis opinionibus agitata non fuerit, causa fuit crebra prophetarum, qui spiritu divino commovebantur, frequentia, quorum auctoritatem omnes excipere tenebantur » (cap. iv, resp. ad tertium Judæi scriptum). Ergo, colligo, auctoritas et quidem divina necessaria est ad unitatem servandam, alioquin hominum ingenia dilabuntur. Quoad dissectiones enatas post evangelium, facile fuisset catholico respondere, ipsas non ex evangelio ipso emeris, sed ex privatorum perduellione ab illa auctoritate, quæ divinitus constituta est ab ipso evangelio

misit Filium suum ad homines retrahendos ab illis ignorantia tenebris, quibus ipsi sua culpa obvolvuntur, utpote oblitii, magna saltem ex parte, illarum veritatum quas jamdiu Deus ipsis patefecerat, atque ad dandam illis plenioram sui cognitionem, constituit, ut haberetur magisterium jure, infallibile, visibile, atque perpetuum, quo tuto dirigerentur in salutis viâ; neque a veritatis tramite, ut antea, aberrarent. Hoc verò magisterium posuit in ecclesia, quam Christus fundavit, eam sibi acquirendo sanguine suo, ac præcise in pastorum cœtu sub regimine unius capitis visibilis, quod in totum corpus influeret, quodque fundamentum totius ædificii ecclesie suæ esse voluit. Constituit, ut huic ecclesie omnes subicerentur, nisi velint haberi tanquam ethnici et publicani, id est extorres ab hoc individuo corpore seu societate a se constituta, ac rei criminis perduehionis, ideoque æternæ damnationis.

Huic ecclesie revelationis depositum consignavit; mandavitque, ut ipsa in nomine suo prædicaret evangelium omni creaturæ; id est in omni loco et omni tempore, adistentiam suam promittens, ne unquam in hoc ministerio vel deficeret vel erraret. Voluit ut pignus adistentiæ suæ præferret miracula, vaticinia, aliaque charismatum dona, nec non

auctore, nempe ecclesia catholica. At sociniano homini alia via invenianda erat, quæ satisfacere expositioni Judæi nullo modo potest, ut legenti ejusmodi effugia, quæ hic habet Limborchius, patet; neque melius, ut supra monuimus, huic ipsi difficultati satisfacere possunt protestantes.